

# nezavršeno pismo todora manojlovića

Kada sam Vas letos posetio u „Prosveti“ da bismo se porazgovarali o publikaciji moje knjige eseja, Vi ste mi izrazili svoje mišljenje da bih ja to pitanje najbolje mogao da raspravim sa jednim opunomoćenim predstavnikom „Prosvete“ koji bi (— sa obzirom da mi, zbog mog slabog zdravstvenog stanja, putovanja i stranstvovanja padaju teško) mogao da me potraži i ovde, u Zrenjaninu. Ja sam se sa tim Vašim predlogom svesrdno saglasio — i pri našem rastanku posle još izrazio nadu da će cela stvar što pre da se obavi. To se desilo ravno pre tri meseca — i ja sam celo to vreme strpljivo, ali nažalost uzalud čekao predstavnika „Prosvete“ ili i samo kakvu bilo vest, poruku. Zaista ne mislim time da prebacujem — prvo već što znam da do takvih zakašnjenja i stagnacija može da dođe katkad, i bez ičije krivice, još i u najsolidnijim preduzećima, a drugo — još mnogo važnije: što sam već a priori savršeno uveren o osnovnoj dobrotamernosti Vašoj kao i svih kolega iz „Prosvete“.

Ipak, ta tri izgubljena meseca znače za mene i ovako jedan ozbiljan (a možda baš i fatalan) gubitak, ako se (— što priliči) imaju u vidu moje god. starosti i moje loše zdravstveno stanje. A da mi ne spominjem tu da sam ja još g. 1958. otpočeo (i danas još neokončanu) borbu za publikaciju te moje knjige eseja — ili još žalosniji fakt da su baš u toku tih poslednjih godina — zaista ne mojom krivicom — nastale takve (blagorečeno) stagnacije i u mojim odnosima sa

ponekim redakcijama i pozorištima čija su mi vrata svedonde ipak otvorena bila. Stvorio se takoreći neki bojkot, neka vrsta prećutnog bojkota protivu mene, protivu mog rada. Tada je „Prosveta“ unoseći moju knjigu eseja u program svojih publikacija odlučno označila da se ogradije od tog nedostojnog bojkota. Za mene je taj drugarski gest značio jednu lepu satisfakciju. Mislim da bi bilo zaista šteta — i to šteta ne samo po mene lično, već i uopšte, načelno, — kada bi se sada, zbog nekih mahom sekundarnih ili baš i samo formalnih pitanja, taj gest nekako izjalovio.

Postoji, svakako, ne jedan pozitivan moment, na koji bih se pri oceni, pri preporuci, pa na kraju, naravno, i pri eventualno potrebnjoj odbrani moga dela s pravom mogao da pozovem; ja međutim, korišću se samo jednim jedinim, ali nesumnjivo najjačim, najpozitivnijim i najobjektivnijim — jer zasnovanim na jednom (i) sasvim tačno proverljivom činjeničnom stanju. Mislim na efikasnost, na uticaj

*(na ovom mestu pisma, na njegovoj margini, nalazi se jedan venac francuskih rečenica koji na jedan duboko prefinjen, prustovski način traga za vremenom koje je Todor Manojlović proveo u Italiji. Verovatno je to deo njegovog Dnevnika, što bi još trebalo da se proverí)*

mojih kritika i eseja, na onaj krupni preokret i obnovu ideja, ukusa i celog našeg umetničkog hotenja što su se od g. 1920. navamo obistinili u našoj literaturi, naročito u poeziji. Poznato je da su estetičari i kritičari koji su za prvih četrnaest godina ovog stoleća stajali na čelu našeg književnog života davali ovome jedan odlučno konzervativan pravac. Ta njihova politika manifestovala se u otvorenom odbacivanju, osuđivanju, takoreći, nekom stavljanju „na indeks“ svega što bi prizivalo ili valjda baš i najavljaljivalo obnovu, bunt, preokret. „Savremena“ francuska poezija čitala i proučavala se onda kod nas samo do Bodlera koji je — isto kao i neposredno sledeći mu dekadenti, simbolisti i cela velika moderna francuska poezija — bio anatomisan. Naravno da se posle pri „čišćenju“ našeg domaćeg Parnasa postupalo tada još mnogo oštrije i bezbolnije, no prema strancima. Jer je onda cela jedna naša književna generacija o, recimo, jednom Bodleru ili Verlenu znala valjda nešto samo po čuvenju — i to zaista samo po rdavom čuvenju — a o jednom Malarmeu, Rembou. Laforgu baš već ništa na svetu — o jednom Lazi Kostiću i Disu ona je, nažalost, i pre mnogo čega „znala“, pa i verovala što je zaista bila teška zabluda „saznati“ i verovati. Danas kad je cela ta fatalna zabluda nepovratno zbrisana: Laza Kostić i Dis postavljeni su sa punim priznanjem na one pije-destale koji im u istoriji naše moderne poezije pripadaju, a veliki francuski pisci — sada već i često uspešno prevedeni — puno su poznati, cenjeni i slavljeni među našim pesnicima starijim, mladim i najmlađim — kod ovih poslednjih kanda baš i najoduševljenije. Danas možete zaista i u našim najmlađim i najprovincijalnijim pesničkim kružocima da čujete sa entuzijazmom izgovorena imena Bodlera, Malarmea, Remboa, Apolinera. Otkuda taj relativno tako nagli preokret? — Otkuda? — Pogledajte i prolitajte pomalo rukopis (— još uvek samo rukopis!) mojih eseja, — i imaćete odgovor. Tu ćete naći napise o Lazi Kostiću i Disu držane u jednom tonu najvišeg priznanja kakvim tačno sve do tada zaista niti je ko hteo, niti smeo da piše o tim našim velikanima. Sasvim slično stoji stvar i sa onim modernim francuskim pesnicima: i oni su bili kod nas mahom još prokazani i neznani kada sam ja počeo da objavljujem svoje eseje. Moj prikaz Artira Remboa izašao je odmah još jula—avgusta g. 1921. na naročitu želju M. Begovića u njegovoj „Kritici“ (treba tu naročito podvući da je on (M. B.) bio prvi koji je onda svesrdno pozvao: nas, srpske pesnike da saradujemo u jednom od najuglednijih zagrebačkih časopisa — pa odmah zatim, u produžetku i dalji moji eseji o Malarmeu, Žil Laforgu, Verlenu, Gijomu Apolineru itd.

MILORAD CRNJANIN

## MUČENICA FARKAŽDINSKE PORTE

Nemoj, gledaju nas sveci iz onog zida.  
Pazi, po meni jedan, mišlju svojom, mili,  
tražeći telo, i grudi, i usta, i vode,  
i hoće ustima, po telu, uz sveću.  
Pusti, a ne daj nikad, ni malo slobode,  
dok mi na telo mačevi, njegovih, pogleda sleću.  
Cuj: cvili.

Nemoj, gledaju nas sveci iz onog zida.  
Zar ne vidiš: jedan ide prema meni.  
Ne, ne daj me! Njegova mi ruka i haljinu skida.  
Spasavaj me, jer davi me u nekakvoj peni  
i oči mi, sa prstima, svetim, vadi,  
pa me krade iz tvog sna.  
Zar ne vidiš šta on, sa mnom, radi?

Gledaju nas sveci,  
a ja sam gola, sa vlatom beline.  
Vodi me, hoću da umrem u najdubljoj reci.  
Ne, ne diraj me!  
U meni ridaju, bolne, violine,  
i sve se, kao pred smrt, kida  
dok umorno gledam: jedan je svetac pobeglo  
[sa zida.

## NESREĆNI LJUBAVNICI

Nisu imali ni oči, ni usta, ni telo.  
Voleći, prešli su u čudesne zvuke  
što odzvanjaju sretno, i belo,  
dok se, trepćući, drže za ruke  
jer nisu imali ni oči, ni usta, ni telo.

Imali su reku i u reci sebe,  
bez imalo muke voleli su more,  
imali su sunce pored kog se zebe,  
u snu su ih volele neisprane zore,  
a imali su reku i u reci sebe.

Zalutali su, pa se svojih reči plaše,  
u nekoj ludoj šumi, koja njima gori,  
po kojoj ih zveri, cele noći, klaše,  
dok umirući bežali su zori,  
zalutali su, pa se svojih reči plaše.

I vratili se oči, i usta, i telo.  
Nakon svega ostali su sami.  
Ne postoji ništa više belo,  
neslaše im ruke, zvoneći, u tami,  
jer: vratili se oči, i usta, i telo.

## DORĐE SUDARSKI — RED JUTRO ZA ŽANA GROGNARDA

Bledo moje jutro  
Prijava se rađaš  
I tvoja prva molitva  
Prođužava putanju  
I lako nestaješ linijom dana

Sasvim tiho zatvorili smo oči  
O, sećanje moje,  
A dan se budio lep u povojima  
Neko je rekao  
Sei se  
A sve se svodilo na zavaravanje  
Žan je rekao jedno popodne koje se gasilo

Odlazio sam umiren niz padinu dana  
Ne okrećući se  
Žan je rekao jedno popodne  
Pod prstima noći koja se gasila  
Kada smo odlazili ne okrećući se.

## JAHAČ

Horizont nemirom ptica satkan  
Blisťavo pero  
Spremono ih dočekuje kao reči.  
U ovo veče što je umrlavilo  
Bremenitost brda  
zalutali jahač mu pritiče uz vetar  
Dok kuća svetlozelenih očiju  
Prati haotični ples modrih tela.  
U sobi vlažnoj od mahovine  
Jedno čelo orošeno belinom  
Na podu bulke od majske plaveti cvetaju  
I dok se crna tečnost u čaši ledi  
Zagnisti jabuku crvenu od krvi njenih usana.